

Pregledni rad

UDK 821.163.42'282 : 811.163.42'282 (497.5 Podravina)

Primljeno 2016-10-05

Prihvaćeno za tisak 2017-01-09

DIJALEKTOLOŠKI NAGLASCI UZ NOVIJU PODRAVSKU KAJKAVSKU KNJIŽEVNOST

Mijo Lončarić - Jela Maresić, Zagreb

Sažetak

U ovome radu dajemo osnovni pregled kajkavskih pisaca koji književnojezičnim izrazom pripadaju podravskome kajkavskom dijalektu. Geografski je obuhvaćeno područje počevši od Drnja, istočno do Podravske Sesveta, a južna je granica Bilogora.

Premda je više od 35-ero autora, među kojima najviše pjesnika, zastupljeno u antologijama, zbornicima podravskoe lirike ili u samostalno objavljenim knjigama, u ovome radu nismo se mogli baviti jezičnim i inim aspektima stvaralaštva svih autora koji su pisali i pripadali podravskom kajkavskom dijalektu. Dajući prednost lingvističko-geografskim, dijalektološkim kriterijima i zavičajno-idiomskom jezičnom izboru pojedinih autora, nastojali smo dati opći presjek i većinu značajnijih podataka o njima i njihovim djelima. Tim više što su neki neopravdano zaboravljeni.

U ovome radu ne bavimo se, stoga, pjesnicima i piscima koji su stvarali djela na urbanom kajkavskom idiomu i /ili djela na tradicijsko-sintetskom tipu kajkavskoga jezika¹, o kojima je uglavnom i najviše pisano u brojnim znanstvenim i inim radovima.

Vremenski smo obuhvatili razdoblje od početka 20. stoljeća do danas. Pjesničko i prozno stvaralaštvo nastalo u tome razdoblju možemo podijeliti na dva osnovna tipa: a) djela napisana na piščevu kajkavskom mjesnom govoru; b) štokavska djela s kajkavskim interpolacijama. O drugim će se književnojezičnim postupcima i jeziku djela više govoriti u samome radu.

Ključne riječi: kajkavska dijalektalna književnost; pisci; mjesni govori; jezik podravskoe kajkavske književnosti

¹ Tradicijsko-sintetski tip kajkavskoga izričaja ne rabi se niti u jednome mjesnome govoru, već je nastao stilizacijom i nadogradnjom kajkavske osnovice tijekom povijesnojezičnoga razvoja kajkavskoga književnoga jezika.

Uvod

Kod Koprivnice se sastaju tri kajkavska dijalekta: a) varaždinsko-ludbreški (I. Ivšićeva skupina), proteže se do Đelekovca i Ivanca, b) podravski, počinje od Drnja, i c) križevačko-bilogorski (Ivšićeva IV. skupina), južno i zapadno od Koprivnice. Posebne govorne otoke čine govori Peteranca i Torčeca te govor Hlebina. Govori Peteranca i Torčeca (između sebe također različiti) po akcentuaciji pripadaju posavskim govorima, što se može objasniti migracijama stanovništva. Govor Hlebina ima značajke Ivšićeve konzervativne I. skupine. U blizini se nalaze i novoštokavski govori, sekundarni na tom području. Sama Koprivnica, kao grad i središte područja, ima specifičan položaj, pa tako i govor. U prošlosti su razlike između govora bile manje, s vremenom dolazi do grananja, a zbog migracija i do miješanja.

Novе dijalektne granice uvjetovane su seljenjem starosjedilaca za turskoga prodiranja polovicom 16. st., i doseljavanjem novoga stanovništva s jugoistoka Bosne (ijekavskoščakavski govori, ikavsko-jekavski govor Virovitice) i istočne Hercegovine (većina novoštokavskih govora). Nakon odlaska Turaka slijedi naseljavanje iz suprotnoga smjera, tj. sa zapada dolaze kajkavci.

Podravski kajkavski dijalekt

U ovome ćemo se radu prvenstveno baviti piscima i njihovim djelima koja su pisana podravskim kajkavskim dijalektom. S obzirom da se radi o pisanome mediju u kojem se uglavnom ne očituju naglasne značajke govora, u radu ćemo više pažnje posvetiti drugim jezičnim osobitostima. Ipak, potrebno je reći da prema karakteristikama naglasnoga sustava idiomi na kojima su napisana djela o kojima će ovdje biti riječ čine poseban dijalekt (prema Lončarićevoj klasifikaciji, 1996: 145-146 i karta). Klasifikacija je provedena prema glavnom obilježju koje ih objedinjuje u jedinstven dijalektni sustav, ograničenju naglasaka na posljednja dva sloga fonetske ili pojedinačne riječi. Ako je posljednji slog riječi kratak, naglasak je na pretposljednem (npr. *vloviti*), ako je posljednji slog dug, naglasak je obvezno na njemu (*G ženê, I ženôm*). Osnova je za određivanje mjesta naglasaka u većini govora fonetska riječ, naglasak se pomiče prema kraju naglasne cjeline (npr. *loviti se*). Ako se pomiče na kraj cjeline s dugoga naglašenoga sloga, na njemu ostaje nenaglašena dužina (*nājti se*). Kao i u cjelini kajkavskoga narječja, sve su se zanaglasne dužine pokratile (*kôkoš*). Dolazi do karakteristične metatonije u poznatim kategorijama (*vôla, vu vôdi, v lôju, nôg, pûsti, dôšla* i dr.), osim toga, u nekim govorima i u infinitivu (npr. u Virju *držâti*). Intonacija nije fonološki relevantna jer ne utječe na promjenu značenja riječi. Akut kajkavske realizacije može se ostvariti na pretposljednem dugom slogu pojedinačne riječi ili naglasne

cjeline. U nekim je govorima mjesto naglasaka ograničeno na posljednja dva sloga pojedinačne riječi (*z lěpòga sem rěkel*). Ipak se, sporadično, i u tim govorima mogu pojaviti primjeri kao: *dōjđi si pō to*.

Podravski je kajkavski dijalekt poznat po svojoj specifičnoj akcentuaciji ne samo u kajkavštini i hrvatskom jeziku nego i u drugim slavina i europskim jezicima.

O drugim će se jezičnim osobitostima podravskoga kajkavskoga dijalekta i pojedinačnih mjesnih govora govoriti unutar opisa jezika djela svakoga pojedinoga pisca.

Predstavnici novije kajkavske podravske književnosti

Radovi više od 35 autora zastupljeni su u antologijama, zbornicima podravske lirike ili u samostalno objavljenim knjigama, među njima najviše je pjesnika. U pregledu autorâ i djela ravnali smo se ponajviše estetskim i lingvističko-geografskim kriterijem koje, kao i u većini kategorizacija i podjela, nije bilo moguće u svakom pojedinačnom slučaju jednoznačno primijeniti.

Neki od pisaca koji geografski pripadaju području Podravine, a pisali su nekim od spomenutih dijalekata i mjesnih govora jesu Fran Galović, Josip Jurjević (pišu na peteranskom idiomu), Mihovil Pavlek Miškina, Pajo (Pavao) Kanižaj (pišu na đelekovečkom govoru i miješanom kajkavskom idiolektu), Mladen Kerstner, Božo Hlastec (na ludbreškom idiomu), Martin Hegedušić, Ivan Horvat Hlebinski (pišu na hlebinskom idiomu). Na koprivničkom gradskom idiomu pisali su Božena Loborec, Maca Jambrešić i Milan Krmpotić. Sintetskim tipom kajkavštine s elementima zavičajnoga govora pišu Božica Jelušić i Drago Britvić. O nekom od navedenih autora objavljeno je više radova,² a polovica ih je uvrštena u antologije.³

² Stjepko Težak 2005. Vjerodostojnost dijaloga u Kerstnerovim Gruntovčanima. U knjizi: *Između jezika i stila*. Zagreb, 149–160; Mijo Lončarić 1999. Kerstnerov jezik i ludbreški govor. *Zbornik radova o Mladenu Kerstneru*. Ludbreg, 19–41. 2005; Miškinina i današnja đelekovečka kajkavština, u *Kajkaviana & Alia : ogleđi o kajkavskim i drugim hrvatskim govorima*. Čakovec – Zagreb, 232–247; Jela Maresić, Bojana Schubert 2014. Kajkavski jezični izraz u djelima Frana Galovića. *Fluminensia* 26/2, Rijeka, 25–40; ****Miškina – život i djelo*. 1987. Radovi sa simpozija u Koprivnici (24. rujna 1987.) u povodu 100. obljetnice rođenja Mihovila Pavleka Miškine. *Kaj* 1–2. Zagreb itd.

³ U antologiji *Ogenj reči: antologija hrvatskoga kajkavskoga pjesništva* (Skok, 1986.) uvršteni su Fran Galović, Mihovil Pavlek Miškina, Božena Loborec, Pajo Kanižaj, Ivan Horvat i Božica Jelušić, a u *Rieči sa zviranjka: antologija moderne kajkavske lirike 20. stoljeća*, osim njih još i Drago Britvić (Skok, 1999.), svi sa po nekoliko pjesama.

Najviše autora, pripadnika novije podravske kajkavske književnosti, velikim su dijelom pjesnici i pisci s područja podravskoga dijalekta, gotovo polovica. Oni su predmetom bavljenja u ovome radu. U međuratnom razdoblju djeluje Grgur Karlovcan, a u drugoj polovici 20. st. Ivan Golub, Miroslav Dolenc Dravski, Velemir Piškorec, Ivan Večenaj Tišlarov, Fran Koncelak, Luka Belobrk, Ana Bogat, Đuka Tomerlin Picok, Slavko Čamba, Vladimir Miholek, Željko Kovačić, Katica Šimenc.⁴

O svakom ćemo navedenom autoru ponešto reći, a na nekima ćemo se više zadržati. Pri tome smo se rukovodili dvama kriterijima: a) estetskim; b) lingvističko-geografskim – nastojalo se voditi računa o zastupljenosti većine pojedinih mjesnih govora kojima su djela pisana.

Najistaknutiji je i antologijski pjesnik novije podravske kajkavske književnosti *Ivan Golub* (Kalinovec, 1930.) znanstvenik, teolog, filolog, povjesničar kulture, pjesnik, prevoditelj. Njegova pjesnička zbirka *Kalnovečki razgovori* (1979.) napisana je na mjesnome govoru rodnoga Kalinovca. Vrlo je zapažena i ocijenjena visokom ocjenom kao jedna od najcjelovitijih i najuspješnijih knjiga kajkavskoga pjesništva uopće. Golubova je kajkavska poezija, i ne samo kajkavska, duboko prožeta promišljanjima o prolaznosti (*Den je/ den denes/ den fčera/ den zutra/ den saki den*), samoći (*Nišče me ne pogladil/ na počku pod noč*), odiše duhom, navikama, razmišljanjima i narodnom mudrošću koja je proizašla iz života podravskoga čovjeka. Kolektivni duh, kolektivno pamćenje i iskustvo zajednice Ivan Golub je utkao u svoje pjesme, između ostaloga, rabeći frazeme, poslovice, dječje brojalice i rugalice iz rodnoga Kalinovca. Neke su po arealu rasprostiranja vezane uz kajkavsko (podravsko) područje, ali ima i niz onih koje su dio općehrvatskoga jezičnoga blaga (*Ako buš dober// Budem! Kak trn f peti!; crlen kak bokčeva tikvička; smrdi kak futvač; saka smrt mora zroka imati; Klopš kak Mijolanski zvon!; Naj otkapati/ kaj maček zakapa; Pusta naglost!! Nigda nikoga neje/ na dobro dēla!.; Iva gliva/ rit pišiva/ Sofa kofa/ Sofa kofa; Maturica putrica/ v grabu skočil./ tura smočil./ Druga deca idu spat,/ a Matura tura prat.*). U većini je Golubovih pjesama svijet promatran očima radoznala djeteta koje ga upoznaje i propituje (*Majka, kaj je to „Boga srditi“?/ Dok je čoveku dobro/ a veli da neje,/ onda Boga srdi.*), ali se i buni izgrađujuću vlastitu osobnost. Dio pobune je i njegov zahtjev i pravo na vlastiti kajkavski materinski jezik/ govor. I promišljanja odraslih i njihov doživljaj prolaznosti, njihovo prihvaćanje sudbine,

⁴ U antologiji *Ogenj reči: antologija hrvatskoga kajkavskoga pjesništva* (Skok, 1986.) uvrštena su dva pjesnika koji pišu svojim mjesnim govorom, koji pripada podravskom kajkavskom dijalektu: Ivan Golub i Grgur Karlovcan, a u *Rieči sa zviranjka: antologija moderne kajkavske lirike 20. stoljeća*, još i Miroslav Dolenc Dravski te Zdravko Seleš (Skok, 1999.), svi sa po nekoliko pjesama.

često je gledano okom unutarnjega djeteta koje nam se ponekad čini naivnim, ali vidi mnogo dublji smisao nego se to na prvi pogled čini:

*Naj se žalostiti dok mene ne bu –
Stareši se moraju mlajšema mekivati.
Naj okraj doktorov tuliko otkati,
godine su, vmrti se mora.
Dosegni mi obrisača z druga, preko sem se ošvicala!
Je l' oni z drugoga sveta vide na zemlu?
F Knigi piše da vide.
Navek bum tam na obloku:
bum imala čas,
bum gledela kakvo bu seno na Kapitanski,
ja poznam po duvi koje je s koje sinokoše.
Bogzna je l' se bu na drugi svet čula
duva zemle.*

U nekim pjesmama Golub rabi čak i dječji govor (*Majka ja bum pekenol*). Pjesnička zbirka *Kalnovečki razgovori* strukturirana je u četiri dijela (*Prolet, Leto, Jesen, Zima*) kao i zbirka *Z mojih bregov* Frana Galovića. Takvo cikličko poimanje i doživljavanje vremena sasvim je uobičajeno u zajednicama vezanim uz zemlju, na život na zemlji i od zemlje pa je i koncepcija pjesničke zbirke u četiri dijela logičan izbor. Pojedine pjesme u zbirci *Kalnovečki razgovori* nemaju naslove, već se nižu određenim ritmom jedna iza druge, kako izviru iz sjećanja djetinjstva.

Iz prethodno se navedenih primjera, a također i iz drugih Golubovih pjesama, mogu pratiti mnoga obilježja kalinovečkoga govora koji pripada podravskom kajkavskom dijalektu. Navest ćemo samo neka najvažnija: *ě, *ǣ > e (*svet, seno, mekivati*); *ǫ i *ǫ̇ > u (*bum, bu, moraju*), osim kod glagola II. vrste (*kaj se oču raščenoti; primeknol; viknoti*); /l/ i /ń/ se u nekim slučajevima depalataliziraju, u nekim ostaju nepromijenjeni, a pojavljuju se i inačice – takvo je stanje i u organskom govoru (*zemlu; Kaj klopleš/ s kem nê bolje!, zelje, zdravlje, groblju/grobju; f Knigi; za njom, Franjo*); h > v, j, ø (*duva < 'duha, miris', po mekotaj, f ižu*); komparativ pridjeva na -jš- (*stareši, mlajšema*). Uočavamo leksik karakterističan za govore kajkavskoga narječja (*z druga 's motke', obrisač 'ručnik', na obloku 'na prozoru', sinokoša, rasvič 'zora', skocam 'popnem se', pocek 'kućni prag', ščeknoli 'štipnuli', ščerbav 'krezub', prelo 'rupa', zamusala 'uprljala'*).⁵

⁵ Navedeni leksemi nerijetko korespondiraju s leksikom iz drugih kajkavskih, ali i nekajkavskih govora koje obično nazivamo arhaičnim (čakavskim, govorima slavonskoga dijalekta štokavskoga narječja i dr.).

Zanimljive su izvorne pjesnikove tvorenice kojih zasigurno nema u mjesnome govoru Kalinovca: *Sunčaj se na dnevu, / mesečaj se / i zvezdaj v noči...* što je potvrda da je pjesnični izraz individualan, pjesnik je stvaralac na određenom idiomu koji nadograđuje svojom pjesničkom imaginacijom i kreativnošću. On nije puki odraz jezične i ine stvarnosti. Osim što je napisao cjelovitu kajkavsku pjesničku zbirku, Ivan Golub piše i na hrvatskom književnom jeziku. Nasljeđuje hrvatsku književnu tradiciju te rabi postupak interpolacije kajkavskih replika u svoje štokavske stihove (*A onda pokupim igracke: / "Ja se lepo više neću s Tebom igrati" / Ali Ti ne odustaješ, pjesma Ti*).

Kalinovečkim je idiomom pisao i *Grgur Karlovčan* (Kalinovac, 1913. – Stara Gradiška, 1942.), pjesnik, prozaik i pedagoški pisac. Prve je stihove objavio 1929., djela su mu pretežito socijalne tematike, prožeta gorčinom zbog socijalne nepravde i siromaštva nižih slojeva iz kojih je potekao. Za života je objavio djela: *Srce nad ravnicom* (1933.), *Natopljene brazde* (1939.) i *Lice dana* (1940.) koja su i posthumno doživjela više izdanja. Zastupljen je u antologiji kajkavskoga pjesništva *Ogenj reči* (1986.). Kajkavski ciklus *Pesniku prostrelenega srca* posvetio je svom prethodniku i uzoru Franu Galoviću. Ciklus je podijeljen u pet dijelova: *Prolog, Pramalet, Leto, Jesen i Zima* što upućuje da je i on tematski, ali i jezično stvarao pod utjecajem Galovićeve poezije. U pjesmi *Pramalet* čitamo stih: *zapro pot mi dog* u kojem su primjeri s refleksima **o* i **l* > *o* (kao u Galovićevu govoru rodnoga Peteranca), dok su u Karlovčanovom kalinovečkom govoru **o* i **l* > *u*. Izravno se referira na Galovićeve stihove, npr. u pjesmi *Zima*: *"Međaš Benkina / s pijarom vina" / zdavno vre s Tebom ne sedi*.

Manje je poznat *Luka Belobrk* (Kalinovec, 1951.). Objavio je zbirku pjesama *Se je to naše* (1980.), od kojih je većina pisana kalinovečkim idiomom, a neke su na književnom hrvatskom jeziku.

Susjednim, sesvetskim mjesnim idiomom prozne je ostvaraje objavljivao *Željko Kovačić* (Ferdinandovac, 1937. – Podravske Sesvete, 2015.), učitelj, zapišivač narodnih običaja, starih pastirskih igara i sportova (*Pastirske igre i sportovi Podravske Sesvete*, 2010.), pisac zbirki pripovijesti, igrokaza, aforizama od kojih je nekoliko na govoru Podravske Sesvete: *Šege i navade Podravine* (1989.), *Kratkopisi I.* (1995.), *Kratkopisi II.* (1998.), *Pričice z tesne vulice* (2012.). Narodnu je mudrost utkanu u iskustvo izvornih govornika u obliku poslovice, izreka, frazema, vjerovanja nadograđivao i obogaćivao vlastitim iskustvom i promišljanjima, davao im novi smisao i značenja. Njegovi aforizmi, pisani na sesvetskom podravskom kajkavskom idiomu, spoj su usmene narodne baštine i okružja u kojem je živio, viđene i interpretirane kroz osobni doživljaj. Njegov humor, ironija,

simbolika kao i jezik djelâ zavrjeđuju pažnju (npr. *Kuliko kapljic, tuliko let za nas, o vam si jošće premišljamo; On se je bogec stopil vu vedrici vode, mi smo mu to mogli priskrbeti v žlici.* (Kovačić, 1995: 71-72). Sesevski je govor najistočniji kajkavski govor koji još pripada podravskome dijalektu, sa svim njegovim bitnim obilježjima (naglasak je ograničen je na posljednja dva sloga morfološke riječi, ukinute su intonacijske opreke itd.). Prema ocjeni Velimira Piškorca, pisca predgovora izdanju kajkavskih *Kratkopisa* iz 1995., Kovačićevi su štokavski aforizmi tek “bleđi kipec ovi prvi (kajkavskih)” (Piškorec, 1995: 8).

Jedan od najznačajnijih pjesnika podravske kajkavske književnosti svakako je *Miroslav Dolenc Dravski* (Drenovica, danas Novo Virje, 1937. – Zagreb, 1995.) književnik, novinar, etnograf, humorist. Rođen je u poljoprivrednoj obitelji s petero djece, gimnaziju je završio u Koprivnici (1957.), a diplomirao na Filozofskom fakultetu u Zagrebu.

Objavio je više od 2000 pjesama, humoreska, aforizama, epigrama, basna, pripovijedaka, novela, književnih kritika, etnografskih članaka i zapisa o narodnom blagu, radijskih i TV komedija te filmskih scenarija. Od 1963. surađuje u *Republici, Telegramu, Kulturnom radniku, Podravskom zborniku, Podravskoj grudi, Izboru, Ježu, Paradoksu, Feferonu, Večernjem listu, Gospodarskom listu* te na radijskim postajama i zagrebačkoj televiziji. Objavljivao je u dječjim listovima *Radost, Modra lasta, Smib i Maslačak*. Uredio je preko trideset knjiga, monografija i zbornika. Istraživao je i bilježio narodno blago hrvatskih kajkavskih krajeva. O tome je objavio na stotine članaka, feljtona, eseja i zapisa te oko 2000 radijskih emisija. U Institutu za etnologiju i folkloristiku pohranjeno je oko 50 bibliografskih jedinica tonskoga materijala iz narodne umjetnosti, kao i rukopisne zbirke narodnih popijevaka, pripovijedaka, zbirke poslovice, zagonetki i brojalica. Sastavio je kajkavski rječnik od oko 2000 stranica koji je zagubljen. Objavljivao je članke o narodnoj baštini u zborniku *Virje na razmeđu stoljeća*, a pedagoške u publikaciji *Roditelji i škola*. Za televiziju priređuje seriju u 12 nastavaka o baštini Podravine (*Crveni pijetao kukuriče*) i polusatni film o Franu Galoviću (*Z mojih bregov*). U Uvodu zbirke *Podravske narodne pripovijetke, pošalice i predaje* (Institut za etnologiju i folkloristiku) zapisao je što ga je potaklo da traga za predajama, običajima i predmetima koji se više ne upotrebljavaju: “Ljubav prema narodnoj pjesmi, pripovijetki, narodnom vezu, pučkom graditeljstvu, poslovice ili zagonetki s jedne strane, dakle, probuđena ljubav prema narodnom stvaralaštvu, a s druge strane želja da se Podravina kao kraj odredi, prouči i probudi daju mi volje i energije da gacam po selima i zaseocima, da se raspitujem, da bilježim i snimam” (1973: 67). Uredio je *Sabrana djela* Grgura Karlovčana (Đurđevac, 1978.).

Objavio je desetak knjiga poezije, uglavnom u vlastitoj nakladi: *Svatko ima svoju zvijezdu* (dječje pjesme, 1976.), *Ivanjska iskrica* (dječje pjesme, 1988.), *Zagovor zemlji* (1992.), *Ljekoviti doživljaj djetinjstva* (1994.) i dr. Posthumno mu je tiskana knjiga *Životni vrtuljak Miroslava Dolenca Dravskog* (1996.) u kojoj su i kajkavske pjesme, te autobiografski roman *Djetinjstvo je vraški šugava stvar* (2007.). Djela su mu prevedena na desetak stranih jezika i uvrštena u desetak antologija. Za života je bio neshvaćen i nedovoljno priznat, no na kraju života za zbirku poezije *Zagovor zemlji* dobio je državnu Nagradu "Grigor Vitez" 1992. godine, za najuspješnije književno djelo za djecu.

Prema nekim ocjenama Miroslav Dolenc bio je ponajbolji kajkavski pjesnik nakon Frana Galovića. Nema književne vrste, novinarskog rada, ni pisanog djela u kojemu se nije okušao.

U njegovoj poeziji ima humora, ironije,⁶ anegdotalnosti, dječje naivnosti i neostvarenih želja i dječjih snova, maštovitosti, duhovitosti, ali i gorčine, razočaranja, pomirenosti sa stvarnošću, pa i cinizma. U nekim se pjesmama osjeća utjecaj Galovićeve tematike, stila i poetike, ali ispunjen vlastitim doživljajem i oblikovanjem stvarnosti.

*Nemam se kam vratiti. I pokej bi se vračal?!
Se naše igračke so nekam zatepli.
Kam so je poskrili, no kam so je deli?!
Se naše smehe so žiški spojeli,
se skrižali pote, se konce spomeli.
Se senje deteče je veter podrapal,
po svetu razlekel, raznesel, raspučal.*

⁶ *Nesem selo zanemaryl -
ja sem čovek fin.
Kad već idem, si dovlečem
mesa i slanin.*

*A da znate samo, ljudi,
kak me srce v selo vleče,
dok v berge se grozdje bere
i rakija dok se peče.*

*Za delo baš preveč nesem -
od posla mi skoče žulji,
a dok sonce me opeče,
život mi se celi gulji.*

(iz pjesme Štefov vikend).

*I se još nekak bi moglo se zajti,
da mira si, počinka bar moremo najti*

(iz pjesme *Nazaj ne moči*)

U pjesmi *Spitavajo ljudi za me* osvrće se na ljude iz vlastite sredine, bitno im je samo materijalno. Birao je riječi koje su obične kajkavcima i stavljao ih u svoj kontekst. U kajkavskim pjesmama služi se uglavnom idiomom rodnoga Virja. Govor je poznat u slavistici i europskoj lingvistici od znanstvene faze hrvatske dijalektologije, od opsežnoga opisa materinskoga govora Virovca Franje Fanceva iz 1907. I u virovskom govoru naglašena su samo zadnja dva sloga, ne samo pojedinačne riječi, nego i akcentske cjeline (“akcenatske riječi”). To će biti vrlo stara osobina, povezuje se s današnjom akcentuacijom u poljskom jeziku i starom slovačkom akcentuacijom (prije dolaska Mađara). U drugim značajkama taj se dijalekt nadovezuje na ludbreški poddijalekt varaždinsko-ludbreškoga dijalekta. Naravno, da nema dijalektoloških opisa govora, kao ni mnoge druge izgovorne osobine, akcenatski sustav ne bi bilo moguće rekonstruirati na temelju dijalektalnih pjesama, odnosno pisanoga medija. Neka se obilježja govora (fonološka, morfološka, sintaktička i leksička) mogu iščitati iz zapisa: *ě, *ǎ > e* (*bele, steze, megla, stabla*); **ǫ i *l̥ > o* (*pote, sonce*); izostanak glasovnih promjena u nekim morfološkim kategorijama (*težaki*); stara značenja riječi i leksik karakterističan za kajkavsko narječje (*dva zdrava je zoba snel./zdrave zvadil, zlatne del* – iz pjesme *Šnobočija; visoko naprči nos; joči bodo nažvrčale; bagoše kuriti* – iz pjesme *Šwaben sie deutsch?!).* U stilske svrhe rabi i interpolacije iz stranoga, njemačkoga jezika (*Je, vezda je drugač, meine liebe Franca!/ Im pokažemo kak nam je in der Welt kukma narasla.* – iz pjesme *Šwaben sie deutsch?!),* ali i narodne izreke, kletve, frazeme i sl.:

*Bog mi je svedok! Joči mi scurele ako
lažem!
Ne genola se z ovoga mesta! Jezik mi se
dabogda, osušil!
Roke mi fsele, noge fkočile, glava otpala!
Bogda me grom vudril dok prvi pot zagrmi!*

(iz pjesme *Krunski svedok*)

Mnogi su stihovi Miroslava Dolenca izraz istinskoga poetskoga dara toga, nedovoljno priznatoga i valoriziranoga podravskoga pjesnika.

Katica Šimenc (Novo Virje, 1950.) također je, kao i Miroslav Dolenc, rođena u Novom Virju. Nema samostalno objavljenu zbirku, objavljen joj je kraći izbor pjesama u *Kaju* (1970.), zastupljena je u izborima dijalektalne poezije (*Zeleni bregi Zeline, Horvačka zemlica*) i *Antologiji novije kajkavske lirike*.

Najznačajniji predstavnik mlađe generacije podravnih pjesnika je *Velimir Piškorec* (Đurđevac, 1966.) filolog, lingvist. Objavio je dvije zbirke kajkavskih pjesama *Ziskavajne stekelne bapke* (1988.) i *Trinajsto prase* (2000.). Obje su zbirke pisane mjesnim govorom njegova rodnoga Đurđevca. Tematski, njegove su pjesame intimističke prirode, pa i hermetične. Poigrava se riječima s ironijskim odmakom, a nerijetko pjesme završavaju neočekivanim humorističnim obratom (*koj te zove što te išče / nišče*, pjesma *Ziskavanje*). Osobito zbirka *Trinajsto prase* obiluje humorom i blagom ironijom, a pjesme su zbog rima i igre riječima iznimno ritmične. U mnogim se ogleda nastavak kajkavske pjesničke i puntarske tradicije sjeverozapadne Hrvatske, kao npr. u pjesmi *Coprjnak*:

Coprjnak

povjerenstvu zoranove jeseni

čiribu čarabu kajabu

čiribu čarabu kajabu

mazali ste kajmaka

i lizali barjaka

vrteli ste zorana na ražnu

i čuvali poziciju važnu

a s kaja ste napravili norca

a s kaja ste napravili bokca

zato vam za osveto

sad pošilam škvorca

da vam joči spije

i prekluje žile

da vam s klunom srce zje

i prizove vede se

čiribu čarabu kajabu

čiribu čarabu kajabu

U njoj, kao i u drugim Piškorčevim pjesmama, možemo pratiti važnija obilježja đurđevečkoga govora: odraz refleksa *ě, *ǝ > e (*vrteli, za osveto; petek*, pjesma *Biciklist*); odraz refleksa stražnjih nazala *ǝ i *ǰ obično jest o (*zgožvana*, pjesma *Čmele*); depalatalizacija /ʎ/ i /ń/ (*na ražnu, pošilam*); ispadanje samoglasnika na početku riječi (*spije, zje*); protetsko j i v ispred samoglasnika na početku riječi (*joči, v jogen*, pjesma *Graničar; vužižo*, pjesma *Nogometas*); L jd. ž. r. ima nastavak -e (*v duše*, pjesma *Nogometas*); komparativ pridjeva na -ši- (*beleši, vročeši, zluftaneši*, pjesma *Jerebica*). U pjesničkom su jeziku radi stilskih razloga nerijetko interpolirani izričaji na njemačkom (*Jogen steče a ne greje/ roke ftičeš ledvenica/ AN KEINEM FEUER KANN ICH EVWARMEN*, pjesma *Vu jognu*), na hrvatskom književnom jeziku (*takvih je danas malo/ i premalo/ boje se dečki odgovornosti/ i emotivnih naklonosti*, pjesma *Alkarica*) te na drugim hrvatskim nestandardnim idiomima (*samo u crkvu neće da ide/ k'o da se boji duševne pride!*, pjesma *Nogometas*). Velimir Piškorec u knjizi *Georgiana : rasprave i ogledi o đurđevečkom govoru i hrvatskokajkavskoj književnosti* (2005.) posljednjih pet poglavlja posvećuje kajkavskim pjesnicima, baveći se i sociolingvističkim pitanjima te statusom dijalektalne književnosti. Tih je pet poglavlja napisano na mjesnome đurđevečkome govoru čime je potvrđena sposobnost i mogućnost mjesnoga govora da zadovolji i potrebe znanstvenoga stila.

Đurđevečkim kajkavskim idiomom, sa svim njegovim osobitostima, piše još nekoliko pjesnika i pisaca.

Duka Tomerlin Picok (Đurđevac, 1926. – Đurđevac, 2010.) na kajkavskom je đurđevečkom idiomu objavio šest proznih djela (tri su knjige autobiografske), deset zbirki pjesama, jedna mu je zbirka pjesama za djecu objavljena dvojezično na hrvatskom standardu i na njemačkom. Njegov je veliki doprinos očuvanju zavičajne jezične baštine, ne samo pisanjem već i javnim nastupima. Objavio je knjige: *Japica i mloka* (1979.), *Pusto živlejne* (1979.), *Naivno živlejne* (1984.), *Živlejne Đuroka Picoka – 1. dio* (1985.), *Peklensko živlejne i (s)trplejne* (1993.), *Zdrmežđeno živlejne* (1997.), *Dečje sejne i živlejne* (1998.), *(Ne)potepeno živlejne* (2001.), *(Ne)dorečeno živlejne* (2006.) i dr.

Slavko Čamba (Đurđevac, 1930.) pisac, prikupio pozamašnu etnografsku zbirku predmeta. Piše poeziju i kraću prozu, ponajviše na đurđevečkom mjesnom govoru, objavio je nekoliko zbirki: *Bleiburške udovice* (1995.), *Vu ono vreme* (1996.), *Naša sećanja* (1999.), *Moje živlejne* (2000.), *Žrtve tuđine* (2002.), *Ta draga domača reč* (2005.), *Đurđevečki kaj* (2010.) i dr.

Antun Šimunić (Đurđevac, 1948. – Zagreb, 1993.) piše poeziju i prozu, kajkavska je zbirka *Đurina Brestak na glasu tancar* (1980.), a proza *Legenda o picokima* – drama u tri slike (1985.).

Zdravko Seleš (Đurđevac, 1962.) profesor, prevoditelj, objavljuje pjesme i

priče od 1980. u časopisima, zbornicima i novinama, kajkavsku zbirku pjesama u prozi *Elegije Sigismunda Ernušta* objavljuje 1996. Zastupljen je u zbornicima i antologijama kajkavskoga pjesništva: *Zeleni bregi Zeline, Zercalo horvatsko* (1999.), *Antologija moderne kajkavske lirike 20. stoljeća, Rieči sa zviranjka* Jože Skoka (1999.). Piše oglede i eseje o zavičajnim autorima na kajkavštini.

Vladimir Miholek (Đurđevac, 1962.) također piše poeziju na đurđevačkom mjesnom idiomu, objavio je nekoliko zbirki pjesama: *Zemla pod nofte* (1995.), *Z Jezušom f trejti jezero let* (1998.), *Čovek na mostu* (2001.), *Paperki i pepovje* (2006.). Pjesme su mu izvođene na recitalima u Mariji Bistrici i Svetom Ivanu Zelini.

Među piscima koji pišu na nekom od ostalih govora podravskoga kajkavskoga dijalekta, izdvojiti ćemo nekoliko.

Fran Koncelak (Drnje, 1912. – Drnje, 2001.) piše pjesme od najranije mladosti, prva mu je objavljena posvećena Franu Galoviću tiskana 1954. Objavio je samostalne zbirke *Pjesme* (1959.) i *Popevke* (1977.). Nekoliko mu je pjesama uglazbljeno.

Ivan Večenaj Tišlarov (Gola, 1920. – Koprivnica, 2013.), slikar naive, pisac, pjesnik, prikupljao je i objavio nekoliko knjiga narodne jezične baštine iz rodne Gole i Prekodravlja. Zbirka stihova *Prekodravje tak popeva : Prekodravlje u povijesti, legendi i priči* objavljena je 1994. na rodnome golskom idiomu.

Ana Bogat (Molve, 1937.) piše na rodnome molvarskom kajkavskom govoru, a uz to i štokavske stihove. Objavila je zbirku *Podravsko sonce* (Molve, 1999.).

Duro Rašan (Novigrad Podravski, 1912. – Koprivnica, 1983.) piše stihove na rodnom novigradskom kajkavskom govoru, štokavštini i esperantu. Objavio je zbirke: *Pesme kak kapi* (1943.), *Na beskrajnim putovima* (1944.). Piše i kajkavsku prozu.

Draga Vranješ-Vragović (Novigrad Podravski, 1953.) objavila je kajkavsku zbirku pjesama *Megle* i zbirke priča za djecu *Kikica, Pužodrom*.

Zaključak

Nakon novih početaka stvaranja na kajkavskom jezičnom izrazu, početkom 20. stoljeća, doprinos podravskih kajkavskih pisaca u hrvatskom dijalektalnom književnom stvaralaštvu nije zanemariv. Veliki je utjecaj na sve pisce toga izričaja imao nesumnjivo zavičajni pjesnik Fran Galović. On se među prvima, već u razdoblju moderne, vratio izražajnim mogućnostima kajkavskoga narječja i napisao malenu, ali vrlo upečatljivu zbirku *Z mojih bregov*. Premda se u ovo-

me radu nismo mogli baviti jezičnim i inim aspektima stvaralaštva svih autora koji su pisali i pripadali podravskom kajkavskom dijalektu, ili sintetskom tipu kajkavskoga književnog jezika, nastojali smo dati opći presjek i većinu važnijih podataka o njima i njihovim djelima. O nekima je pisano, objavljeni su znanstveni radovi, prisutni su u antologijama, dok je jedan dio neopravdano zaboravljen. Ovdje smo podsjetili na njihovu prisutnost, ukazali na potrebu da se njihova djela iznova iščitavaju i da na temelju toga dobiju pripadajuća im mjesta u hrvatskoj književnosti. Neki autori možda ne će zadovoljiti najviše estetske standarde, ali su njihova poezija i proza značajan doprinos širenju spoznaje o vrijednosti kajkavske novije književnosti. Njihova su djela također i zapis određenoga mjesnoga govora koji svjedoči o prisutnosti izvorne kajkavske riječi, o mnogim njenim jezičnim značajkama i izražajnim mogućnostima.

Literatura i izvori:

- *** *Antologija novije kajkavske lirike* (ur. Mladen Kuzmanović) 1975. *Kaj* 3–5. Zagreb.
BOGAT, ANA 1999. *Podravsko Sonce*. Molve.
DOLENEC, MIROSLAV 1992. *Zagovor zemlji*. Zagreb.
GOLUB, IVAN 2003. *Sabrana blizina*. Zagreb.
KOS-LAJTMAN, ANDRIJANA 2008. Ljekoviti doživljaj Miroslava Dolenca Dravskog – interferencija usmene i pisane književnosti. *Kaj* 6. Zagreb, 31–48.
LONČARIĆ, MIJO 2005. *Kajkaviana & Alia : ogledi o kajkavskim i drugim hrvatskim govorima*. Čakovec – Zagreb.
PIŠKOREC, VELIMIR 1988. *Ziskavajne steklene bapke*. Đurđevac.
PIŠKOREC, VELIMIR 2000. *Trinajsto prase*. Đurđevac – Zagreb.
PIŠKOREC, VELIMIR 2005. *Georgiana : Rasprave i ogledi o đurđevečkom govoru i hrvatskoka-jkavskoj književnosti*. Zagreb.
SKOK, JOŽA 1986. *Ogenj reči : antologija hrvatskoga kajkavskoga pjesništva*. *Kaj* 4–6. Zagreb.
SKOK, JOŽA 1999. *Rieči sa zviranjka : antologija moderne kajkavske lirike 20. stoljeća* (ilustracije Ivan Lacković Croata). Zagreb.
SKOK, JOŽA 2007. *Ignis verbi kajkavicae: nove kajkavske studije, eseji i rasprave*. Kajkavsko spravišće, Zagreb.
VEČENAJ TIŠLAROV, IVAN 1994. *Prekodravje tak popeva : Prekodravlje u povijesti, legendi i priči*. Gola.

KAJKAVIAN LITERATURE OF PODRAVINA – WRITERS, LITERARY WORKS,
LANGUAGE

By Mijo Lončarić and Jela Maresić, Zagreb

Summary

The paper gives a basic overview of major Kajkavian literary works written by authors who are natives from the Kajkavian area of Podravina, starting from Drnje near Koprivnica, to the Podravske Sesvete near Pitomača, while the southern border is Bilogora. Although there are more than 35 authors, mostly poets represented in anthologies, collections of Podravina lyrics, or in individually published books, this paper could not cover linguistic and other aspects of all the authors who wrote and belonged to the Podravina-based Kajkavian dialect group. By giving priority to the linguistic-geographic, dialectological criteria and the domicile-idiomatic linguistic choice of individual authors, the paper was aimed at giving a general overview and the majority of significant data on them and their works; all the more so because some of them have been unjustly forgotten. Therefore, this paper is not about the authors mostly written about in scientific and other works, i.e. poets and writers who used the urban Kajkavian idiom and/or the traditional-synthetic Kajkavian language type to create their works.

The period of Podravina's Kajkavian literature of the early 20th century to the present was covered, with special emphasis on the language in which it was written. Poetry and prose work created in this period can be divided into three basic types: works written in the author's Kajkavian local idiom, works written in traditional-type synthetic Kajkavian expression and Štokavian works that have Kajkavian interpolation.

Key words: Kajkavian dialectal literature; writers; local idioms; the language of Kajkavian literature coming from Podravina